

Ehl-i Beyt ile İlgili Üç Yeni Kitap

1. **M.Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt -Kavramsal Boyut-*, Yediveren, Konya 2004, ISBN:975-6337-10-9, 240 s.**
2. **M.Bahaüddin Varol, *Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*, Yediveren, Konya 2004, ISBN:975-6337-09-5, 220 s.**
3. **M.Bahaüddin Varol, *Hilafet Mücadelesinde Ehl-i Beyt*, Yediveren, Konya 2004, ISBN:975-6337-06-0, 320 s.**

İsmail Hakkı ATÇEKEN*

Ehl-i beyt, gerek kavram ve gerekse fonksiyon açısından İslâm Tarihinde önemli bir yere sahiptir. Böylesine önemli bir konunun farklı açılardan, temel kaynaklar ve çağdaş araştırmalar ışığında incelenip, değişik bakış açılarının yorumlanması ve tahlil edilmesine olan ihtiyaç izaha gerek olmayacak kadar aşikardır. Ehl-i beyt, ilk dönemlerden itibaren İslam Tarihi sürecindeki görüntüsüyle İslam toplumundaki itikâdî kırılmanın temel nedeni olmasının yanısıra siyâsî ve fikrî tartışmaların da odağında olmuştur. Bu yönüyle kavram, Şîa tarafından farklı bir şekil ve tanımla itikâdî ekolün temelini oturtulurken, Ehl-i sünnet içerisinde ise Kur'ân ve Sünnet kaynaklı yorum ve tanımlamalara konu olmuştur.

Yrd.Doç.Dr. Mehmet Bahaüddin Varol tarafından hazırlanan ve birbirini tamamlayan üç kitap halinde yayınlanan çalışmalar, Ehl-i beyt'in kavramsal boyutunu, siyasallaşma sürecini ve daha sonra da Ehl-i beyt nesli'nin hilafet mücadelesini incelemektedir. 2004 yılında yayın hayatına kazandırılan bu üç kitabı sırasıyla sizlere tanıtmak istiyoruz.

1. EHL-İ BEYT -KAVRAMSAL BOYUT-

Eser 239 sayfadan oluşmaktadır. Giriş'in dışında iki bölümden oluşan eserin birinci bölümünde kelime ve kavram olarak Ehl-i beyt, ikinci bölümde ise Hz.Peygamber zamanında Ehl-i beyt'in yeri ve siyâsî fonksiyonu incelenmektedir. *Önsöz'de* (s.9-11), Ehl-i beyt'in İslâm Tarihindeki önemi ve müslümanların bu konudaki hassasiyetlerini vurgulayan yazar, özellikle Hz.Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra Ehl-i beyt'in kişisel ve siyâsî çıkar amacıyla istismar edildiğine dikkat çekmektedir. Ehl-i beyt üzerine hazırladığı doktora çalışmasının kavramsal boyut ve siyasal boyut olarak iki ayrı eser haline getirilmesinin konu bütünlüğü açısından uygun olacağından hareketle çalışmasını iki ayrı kitap halinde yayınladığını belirten yazar, "*Ehl-i Beyt -Kavramsal Boyut-*" adı verilen bu eserin temel amacını, İslâmî terminolojideki "Ehl-i beyt" kavramının Kur'ân ve Sünnet'e dayalı tanımının

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ihatceken@selcuk.edu.tr

yapılması ile bu tanıma giren kişilerin Hz.Peygamber dönemi ve ilk İslâm toplumdaki yerinin belirlenmesi şeklinde izah etmektedir.

Eserin Giriş kısmında akademik çalışmalarda usûle uygun olarak konunun kapsam ve önemi (s.13-19) ile çalışmada başvuru kaynak ve araştırmalar (s.19-26) hakkında bilgi verilmiştir. Konunun kapsamı ve önemi başlığı altında bu konunun önemi, niçin seçildiği, Kur'ân ve Sünnet ekseninde bu kavramın tanımlanması, farklı mezhep ve düşünce sistemlerinin Ehl-i beyt'e bakışlarının tespitinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.(s.16) Başvuru kaynak ve araştırmalar kısmında ise, konunun çok yönlülüğüne dikkat çekildikten sonra, yurt içi ve yurt dışından temin edilerek çalışmada kullanılan kaynak ve araştırmalar sıralanmaktadır. Kavramın sahip olduğu özellik nedeniyle zaman zaman karşılaştırmalı değerlendirilmelerde kullanılan Şîa kaynaklarından ulaşılabilenler isimleriyle birlikte verilmiştir.(s.19-26)

I. Bölümde (s.27-134) “*Kelime ve Kavram Olarak Ehl-i Beyt*” başlığı altında önce “Ehl” ve “Beyt” kelimelerinin Arap dili içerisindeki kullanılışlarına, ifade ettiği anlamlara ve “ehl”-“âl” ilişkisine işaret edilmektedir (s.29-37). Daha sonra Ehl-i beyt'in kavram olarak tahliline geçen yazar, bu başlık altında ilk olarak Ehl-i beyt'in İslâmî terminolojideki kullanımlarına dikkat çekerek bu çerçevede ortaya çıkan dinî ve toplumsal görüntüyü tahlil etmektedir. Sahip olduğu fonksiyon nedeniyle kavramın dinî, siyâsî, sosyal, fikhî ve iktisâdî boyutunun bulunduğunu belirterek bu başlıklar altında özet bilgiler vermektedir (s.38-46). Kur'ân ve Hadisteki Ehl-i beyt kullanımlarına örnekler vererek kavramın ifade ettiği anlamları tahlil eden yazar (s.47-64), Ehl-i beyt'in kimler olduğu konusunda ileri sürülen görüşleri 7 başlık altında tasnif ederek delilleriyle bu görüşleri okuyucusuna sunmaktadır. Bu çerçevede Ehl-i beyt'le ilgili olarak; 1.Sadece Rasûlullah'ın hanımları (s.65-67), 2.Hz.Peygamber, Hz.Ali, Hz.Fâtıma, Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin (s.68-80), 3.Rasûlullah'ın çocukları, hanımları ve Ehl-i Kisâ (s.80-83), 4.Ehl-i Kisâ, Ümmü Seleme, Vâsile b. Eska' ve Selmân-ı Fârisî (s.83-89), 5.Sadakanın kendisine haram olduğu kimseler (s.89-93), 6.Hz.Peygamber'in hanımları ve çocuklarını da dahil olduğu tüm akrabaları (s.94-96) ve 7.Tüm muttakî mü'minler veya Rasûlullah'ın ümmeti (s.96-99) şeklinde görüşler bulunduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bu tasnif ve görüşlerin delilleriyle ortaya konması bütüncül bir yaklaşımla okuyunun tüm görüş ve düşünceler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Bu tasnif ve tahlillerle araştırma kendisinden sonra yapılan araştırmalara yön verecek bir hüviyete sahiptir. Bütün bu bilgilerden sonra yazar, “*Ehl-i beyt Kavramı İle İlgili Görüş ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi*” başlığı altında konuya hakim olmanın verdiği güvenle çok önemli tahlil ve yorumlara yer vermektedir (s.99-136). “*Ehl-i beyt Kavramının Tanımlanmasına Duyulan İhtiyaç*” (s.99-101), “*Kavramın Tanımlanmasında Karşılaşılan Güçlükler ve Tarihi Arka Plan*” (s.101-103) ve “*Kavramın Siyâsî Tarih İçerisinde Geçirdiği Dönemler*” (s.103-111) başlıkları altında cahiliye döneminden başlamak suretiyle kavramın geçirdiği süreç örneklerle okuyucunun bilgisine sunulmuştur. Okuyucunun zihninde tarihsel arka planı oluşturduktan sonra da “*İleri Sürülen Deliller Işığında Ehl-i beyt'in Tanımlanması*” başlığı altında tüm görüş ve rivayetleri tahlil ve eleştirilere tâbi tutmaktadır (s.111-134). Burada ortaya konulan görüş ve yaklaşımlarda, yazarın temel kaynaklar ve güncel araştırmaları güzel bir şekilde kullanarak ciddi eleştirilerle orijinal sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Nitekim bu başlığın sonunda Ehl-i beyt'le ilgili görüşlerden hareketle nitelik ve nicelik yönüyle kavramı tanımlayarak ileri sürülen delillerle birlikte şematize etmektedir. Eserin bu bölümü konu hakkında detaylı çözümlemeyi okuyucusuna sunmakta ve bilgi sahibi yapmaktadır. Ancak her yönüyle ortaya koyduğu kavram hakkında yazarın kendisinin net bir tanım yapmaktan kaçınmış

olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

Eserin II. Bölümünde (s.135-220) Hz.Peygamber zamanında Ehl-i beyt'in yeri ve siyâsî fonksiyonu incelenmiştir. İlk olarak özellikle Şîa tarafından farklı şekillerde yorumlanan Ehl-i beyt'le ilgili âyet ve hadisler değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, Tathîr âyeti (s.137-140), Sekaleyn hadisi ve Ğadîru Hum olayı (s.140-146), Meveddet âyeti (s.146-150), Mübâhele olayı (s.151-155), Salavât âyeti ve Salavât hadisi (s.155-157) hakkındaki müfessir, muhaddis ve İslam tarihçilerinin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu âyet, hadis ve rivayetlerin yorumunda karşı karşıya kalınan aşırılık ve zorlama yorumlara işaret eden yazar, tüm bunların gerçek yönleriyle ortaya konulup doğru anlaşılmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Burada son olarak bazı hadis rivayetlerine yer vererek nakledilen bir çok rivayetin zayıf hatta uydurma olduğu konusundaki gerçeği vurgulamıştır (s.157-159).

II.Bölümün ikinci ana başlığı "*Hz.Peygamber Zamanında Ehl-i beyt ve Hz.Peygamber'in Onlara Verdiği Değer*" ismini taşımaktadır. Bu ana başlık altında ilk olarak Hz.Peygamber'in hanımlarına verdiği değer konusu yer almaktadır. Burada Hatice bnt. Hüveylid'den başlayarak Meymûne bnt. Hâris'e kadar Hz.Peygamber'in hanımları ayrı başlıklar altında incelenmiştir (s.159-185). Daha sonra Hz.Peygamber'in çocuklarına verdiği değer (s.185-194), erkek ve kız çocukları ayrı başlıklar halinde tek tek ele alınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hz.Fâtıma dışındakilerinin Hz.Peygamber hayatta iken vefat ettiklerine dikkat çekilmiştir. Hz.Peygamber'in damadı olan Hz.Ali ve torunlarına verdiği değer (s.194- 205) konusunda önce Hz.Ali (s.194-202) incelenmiş, daha sonra ise Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin (s.202-205) ele alınmıştır. Bu başlık altındaki bilgilerde özellikle Hz.Peygamber'in Ehl-i beyt'iyile ilişkisinin sınır ve çerçevesi, devam eden "*Ashabın Ehl-i beyt'e Karşı Tutum ve Tavırları*" başlığı ile de Ashab-Ehl-i beyt ilişkisinin sınır ve çerçevesi örneklerle sunulmaya çalışılmıştır (s.205-211). Bütün bu bilgiler özellikle İslam Tarihi'nin devam eden sürecinde farklı yorum ve tanımla karşımıza çıkan Ehl-i beyt'in Hz.Peygamber dönemindeki konum ve durumunu vermesi açısından bir temel oluşturma çabası görünümündedir. Nitekim bütün bu bilgiler ışığında "*Hz.Peygamber Zamanında Ehl-i beyt'in Siyâsî Fonksiyonu*" başlığında, nakledilen bilgiler değerlendirilmiş ve Ehl-i beyt'in ilk İslam toplumunda herhangi bir farklı yer ve konumunun olmadığına işaret edilmiştir.(s.211-220) Eser, *Sonuç* (s.221-224), *Bibliyografya* (s.225-236) ve *Dizin* (s.237-239) ile son bulmaktadır.

Ehl-i beyt -Kavramsal Boyut- ismiyle yayın hayatına kazandırılan bu çalışma ihtiva ettiği bilgiler yönüyle ilerleyen satırlarda tanıtımlarını yapacağımız diğer çalışmalardan önce okunması gereken bir eser hüviyetine sahiptir.

2. SİYASALLAŞMA SÜRECİNDE EHL-İ BEYT

220 sayfa olan eser, Giriş'in dışında iki bölümden oluşmaktadır. Ehl-i beyt'in Hz.Peygamber sonrası İslam toplumundaki yeri ve bu süreçte ortaya çıkan değişimin tartışıldığı bir muhtevaya sahiptir. Önsöz'de (s.9-11) bu kitabın yukarıda tanıtmaya çalıştığımız "*Ehl-i Beyt-Kavramsal Boyut-*" adıyla yayınlanan kitabın tarihsel açıdan devamı niteliğinde olduğu belirtilmektedir. *Giriş'te* (s.13-21) Ehl-i beyt kavramı, Ehl-i beyt'le ilgili farklı tanımlar, Ehl-i beyt'in siyâsî olaylardaki rolününün niçin araştırılması gerektiği vb. konularda bilgiler verilmektedir. Bir bakıma bir önceki kitapta kelime ve kavram olarak Ehl-i beyt bölümünde detaylı bir şekilde incelenen konular ve görüşler okuyucuya kısaca hatırlatılmaktadır.

Eserin I. Bölümü (s.23-148), "*Hz.Peygamber'in Vefâtından Sonra Ehl-i beyt ve Siyâsî Olaylardaki Rolü*" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak Hz.Fâtıma'nın Rasûlullah'ın vefâtından sonraki faaliyetleri kısaca ele alınmış ve tartışmalı bir konu olan Fedek arazisi meselesi ve Hz.Fâtıma'nın Hz.Peygamber'in

mirasını istemesi (s.26-34) üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Konuyla ilgili kaynaklardaki nakiller ve Şîa'nın olaya bakışı incelenerek bu olayda kendi döneminde herhangi bir siyâsî boyutunun olup olmadığı nakledilen rivayetler ışığında değerlendirilmiştir. (s.31).

İkinci olarak Hz.Âişe'nin siyâsî olaylardaki rolü başlığı altında önce onun ilk üç halife dönemindeki hayatı ve siyâsî faaliyetleri incelenmiştir (s.35-46). Bu kısımda özellikle onun Hz.Ömer ve Hz.Osman dönemindeki konumu detaylı sayılabilecek bir şekilde ele alınmıştır. Hz.Osman döneminin ikinci yarısında ortaya çıkan fitne hareketlerinin gelişme sürecinde Hz.Âişe'nin rolü üzerinde durulmuştur. Daha sonra Hz.Âişe'nin Hz.Ali dönemindeki faaliyetlerine geçilmiş ve bu da dört başlık altında incelenmiştir: *Hz.Ali ve Hz.Âişe Mücadelesinin Başlaması* (s.46-49), *Cemel Vak'ası* (s.49-60), *Cemel Vak'ası Sonrası Hz.Âişe* (s.60-62) ve *Hz.Âişe'nin Vefâtı* (s.62-64). Özellikle Cemel vak'asının oluşumu, gelişimi ve sonuçlanmasında Hz.Âişe-Hz.Ali ilişkileri konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yazar, Hz.Âişe'nin siyâsî olaylarda bulunma süreci içinde onun, maddî imkan ve makam-mevki düşüncesinde olmadığı, sadece haksızlıklarla mücadele ettiği ve insanların arasını ıslah etme gayesiyle hareket ettiği kanatını belirtmektedir. Ayrıca onun giriştiği olaylarda verdiği kayıplar ve sebep olduğu hâdiseler için ömrünün sonuna kadar üzüntü duyduğunu rivayetlerle okuyucunun bilgisine sunmaktadır. (s.63).

Eserde bundan sonra Hz.Ali ve onun siyâsî olaylardaki rolü (s.64-105) konusu incelenmektedir. Bu konu "*Hilâfet Probleminde Hz.Ali*" ve "*Halifeliği Döneminde Hz.Ali*" adlı iki temel başlık altında ele alınmaktadır. Birinci başlıkta Hz.Ali'nin Hz.Ebûbekir'e biatı (s.65-76) hakkındaki tartışmalar ve farklı görüşler verilmektedir. Hz.Ali'nin hilâfete kendisini layık görmesi, biatı geciktirmesi, Hz.Fâtuma'nın vefâtından sonra biatını yenilemesi vb. ihtilaflı konular farklı bakış açıları ve yorumlarla incelenerek değerlendirilmiştir. Bundan sonra Hz.Ömer ve Hz.Osman zamanlarındaki üstün konumu, kadılık görevine tayin edilmesi, halife Medine dışına çıktığında yerine onu vekil bırakması, önemli konularda kendisiyle istişarede bulunmasına dikkat çekilmiştir (s.77). Şûra olayı, Hz.Osman'ın halifeliğinin son yıllarındaki karışıklıklarda Hz.Ali'nin arabuluculuk girişimleri, Hz.Osman'ın muhasarası ve şehid edilmesi olaylarındaki konumu zikredilmiştir. Daha sonra Hz.Ali'nin halifeliği dönemindeki olaylara geçilmiş ve konular "*Halife Seçilmesi*" (s.84-87), "*Hz.Ali ve Cemel Vak'ası*" (s.88-92), "*Hz.Ali ve Sıffin Savaşı*" (s.92-97), "*Hz.Ali ve Hâricilerle Yaptığı Mücadele*" (s.97-100), "*Hz.Ali'nin Şehid Edilmesi*" (s.100-105) başlıkları altında kısaca incelenmiştir. Bu konularda fazla ayrıntıya girilmemiş, sözkonusu olaylarda Hz.Ali'nin konumu ve tavrı belirlenmeye çalışılırken kavram olarak Ehl-i beyt'in yada Ehl-i beyt imajının kullanılıp kullanılmadığı yönünde tespit ve yorumlara yer verilmiştir.

I. Bölümün dördüncü ana konusu Hz.Hasan ve siyâsî faaliyetleridir (s.105-125). Önce "*İlk Dört Halife Döneminde Hz.Hasan*" (s.106-109) başlığı altında onun özellikle Hz.Osman ve Hz.Ali dönemlerindeki konumu kısaca dile getirilmektedir. Daha sonra sırasıyla Hz.Hasan'ın halife olması (s.109-111), Hz.Hasan-Muâviye mücadelesinin başlaması (s.111-113), barış görüşmelerinin başlaması (s.113-115), Hz.Hasan'ın Muâviye ile anlaşmasının sebepleri (s.115-117), Hz.Hasan'ın halifeliği teslimi ve vefâtı (s.117-120) ve Hz.Hasan'ın siyâsî fonksiyonu (s.121-125) konuları ele alınmaktadır. Özellikle son başlık altında yazar bazı oryantalistlerin iddialarını da dile getirerek bunları yorumlamaktadır.

I. Bölümün son konusu Hz.Hüseyin ve siyâsî faaliyetleridir (s.125-148). Yazar burada Hz.Hüseyin'in ilk üç halife dönemi, Hz.Ali ve Hz.Hasan dönemlerindeki

durumuna kısaca değindikten sonra Hz.Hasan'ın vefâtından sonra Hz.Hüseyin'in konumunu incelemektedir (s.129-131). Daha sonra Yezîd'in veliahtlığı ve halifeliği karşısında Hz.Hüseyin'in tavrını ayrı başlıklar halinde ele almaktadır. Bundan sonra Hz.Hüseyin'in Kûfelilerle ilişkisi ve şehid edilmesine yol açan olayları zikreden yazar, son olarak "*Hz.Hüseyin'in Siyâsî Fonksiyonu*" (s.145-148) başlığı altında önemli değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Yazarın bütün bu süreçte üzerinde özellikle durduğu ve rivayetlerle aydınlatmaya çalıştığı husus, Ehl-i beyt'in gerek kavram gerekse tabir olarak siyâsî olaylar içerisinde kullanılıp kullanılmadığı olmuştur. Bu noktada vardığı sonuç dikkat çekici bir şekilde okuyucuya sunulmuştur.

Eserin ikinci bölümünde Hz.Hüseyin'in şehid edilmesinden sonra Ehl-i beyt'in siyâsî fonksiyonu ele alınmaktadır (s.149-202). İlk olarak bu dönemde Ehl-i beyt kavramının ifade ettiği anlam (s.151-163) çeşitli yönleriyle incelenmekte, kavramın anlam bakımından geçirdiği süreç, Ehl-i beyt kavramının siyasallaşma süreci olarak adlandırılmakta ve bunun nedenleri üzerinde durulmaktadır. Yazara göre, Ehl-i beyt kavramının siyâsî amaçlı kullanımı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan tefrikaların başlangıcı Hz.Hüseyin'in şehid edilmesi olayıdır (s.163). "*Hz.Hüseyin'in Şehid Edilmesinden Sonraki Süreçte Ehl-i Beyt Neslinin Siyâsî Faaliyetleri*" başlığı altında Kerbelâ sonrası Ehl-i beyt neslinin durumu incelenerek, 122/740 yılındaki Zeyd b. Ali ayaklanmasına kadar geçen yaklaşık yarım asırlık dönemde Ehl-i beyt neslinin bir isyan hareketi içinde olmadıklarının altı çizilmiştir (s.164). Bundan sonra Muhammed İbnü'l-Hanefiyye ve siyâsî fonksiyonu (s.166-169), Zeyd b. Ali ve Yahya b. Zeyd isyanları (s.170-174), Abdullah b. Muâviye isyanı (s.174-176) konuları Hz.Hüseyin'in şehid edilmesinden sonraki sürece ışık tutması bakımından kısaca ele alınmıştır. Özellikle Zeyd b. Ali isyanında "Ehl-i beyt" kavramının sıkça ve önemli bir mesned olarak kullanıldığına dikkat çekilmiştir (s.172).

II. Bölüm'ün üçüncü ana konusu Ehl-i beyt adına çıktığı iddia edilen hareketlerdir (s.179-199). Bu kısımda ayrı başlıklar halinde "*Hucr b. Adiy Hareketi*" (s.181-183), "*Tevvâbûn Hareketi*" (s.183-186), "*Muhtâr es-Sekafî Hareketi*" (s.186-199) incelenmiştir. Yazara göre Huçr b. Adiy hareketi ne bir Ehl-i beyt hareketi ve ne de Ehl-i beyt adına çıkan bir harekettir. (s.183). Tevvâbûn hareketi de bir Ehl-i beyt nesli hareketi yada Ehl-i beyt merkezli bir hareket olarak değerlendirilmemelidir (s.186). Aynı şekilde Muhtâr es-Sekafî hareketinde de Ehl-i beyt'in kanımı talep etme slogan ve iddiası olmasına rağmen bunu, Ehl-i beyt adına çıkan bir hareket olarak tavsîf etmek uygun değildir (s.196-199). Bu isyanların Ehl-i beyt'le ilişkileri ve bazen birbirlerini karşılıklı olarak kullanıp-kullanmadıkları konusu günümüzde de hâlen tartışma konusu olmaya devam etmektedir. II. Bölümün ve kitabın son konusu, "*Hz.Hüseyin'in Şehid Edilmesinden Sonra Ehl-i Beyt'in İfade Ettiği Anlam ve Siyâsî Fonksiyonunun Değerlendirilmesi*" (s.199-202) başlığını taşımakta ve sonuç öncesi yazarın yorumlarını ihtiva etmektedir. Yazara göre bu dönem, Ehl-i beyt'in kavram olarak bozulma sürecinin başladığı ve bir grubun siyâsî ve itikâdî sisteminin temelini oturtulan bir mefhûm haline getirildiği bir dönem olmuştur. Eser Sonuç (s.203-204), *Bibliyografya* (s.205-215) ve *Dizin* (s.217-220) ile son bulmaktadır.

3. HİLAFET MÜCADELESİNDE EHL-İ BEYT

Ehl-i beyt serisinin üçüncü ve son kitabı olan bu eser, orta boy 320 sayfadır. Eser, girişin dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Önsöz kısmında (s.9-11) yazar, bu kitabın "*Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i Beyt*" adlı çalışmasının bir devamı niteliğinde olduğunu, bu çalışmanın târihî sınırının Abbâsî propagandası sürecin-

den başlayarak Abbâsîler'in kuruluşu ve ilk dönem halifelerin işbaşında olduğu birinci asrını içerisine aldığı söylemektedir. Kitapta sadece Ehl-i beyt nesli önderlerinin siyâsî hareketleri değil, bununla birlikte Ehl-i beyt imajının toplum üzerindeki etkisi ve bunun ortaya çıkardığı istismar örnekleri de tespit edilmiştir. Giriş kısmında (s.13-22) kısaca Ehl-i beyt'in kavramsal ve tarihsel analizi ile Ehl-i beyt'in siyasallaşma süreci ele alındıktan sonra kavramsal açıdan zihinlerde oluşan istifhamları gidermek amacıyla "*Ehl-i beyt mi? Ehl-i beyt Nesli mi?*" başlığı altında Ehl-i beyt nesline Ehl-i beyt demenin bir kavram kargaşasına yol açacağı gerekçeyle Hz.Peygamber'in vefâtından sonra devam eden Ehl-i beyt soyunun "Ehl-i beyt Nesli" olarak isimlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Eserin I. Bölümü (s.23-99), "*Abbâsîler'in Kuruluş Sürecinde Ehl-i beyt Kavramının Ve Ehl-i beyt Neslinin Rolü*" adını taşımaktadır. Burada ilk olarak Emevî halifelerinin Ehl-i beyt siyaseti (s.25-33) üzerinde durulmuş ve baskıcı siyasetin bazı örnekleri verilmiştir. "*Emevî Karşıtlığı İçerisinde Ehl-i beyt Kavramı ve Neslinin Yeri*" başlığı altında ise (s.33-41) Emevîler'e karşı farklı bölgelerde çıkan çeşitli isyan hareketlerinde Ehl-i beyt neslinin konumu ve Ehl-i beyt imajı tartışılmıştır. Daha sonra Ehl-i beyt neslinin ileri gelenleri arasında Muhammed İbnü'l-Hanefiyye (s.44-46), Ali b. Hüseyin (s.46-48), Hasan b. Hasan (48-50), Muhammed el-Bâkır b. Ali (s.50-51), Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed b. Ali (s.51-52)'nin hayatları ve faaliyetleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Abbasoğullarının ileri gelenleri ve Ehl-i beyt Nesliyle ilişkileri kısmında Abbâs b. Abdilmuttalib (s.53-55), Abdullah b. Abbâs (s.55-61), Ali b.Abdullah (s.61-65), Muhammed b. Ali (s.65-67) ve İbrahim b. Muhammed (s.67-69) ele alınmıştır.

"*Abbâsî Hareketi İle Ehl-i beyt Nesli Hareketinin Kesişme Noktaları*" (s.69-81) konusu değerlendirilirken Muhammed İbnü'l-Hanefiyye'nin oğlu Ebû Hâşim'in liderliği Abbasoğullarından Muhammed b. Ali'ye bırakması (s.71-76) ve Abbasoğullarının Ehl-i beyt neslinden Muhammed (Nefsüzzekiyye) b. Abdillâh'a biat etmeleri (s.76-81) konuları sözkonusu edilmiştir. Burada yazar, Emevîler'in son dönemlerinde Abbasoğullarıyla Ehl-i beyt neslinin bazen birlikte, bazen de kendi içlerinde Emevî iktidarına karşı faaliyet gösterdiklerini belirtmektedir. Ona göre Ehl-i beyt neslinin kendi aralarında bir birliktelik oluşturamamaları siyâsî anlamdaki bir başarısızlığı ortaya çıkarmış, diğer taraftan Abbasoğulları ise çok daha sistemli, planlı ve gizli bir şekilde hareketlerinin sürdürmeleri nedeniyle başarıya ulaşmışlardır (s.81). Bundan sonra Abbâsî propagandası içerisinde Ehl-i beyt söylemleri konusu incelenmektedir. Burada önce merkezdeki propagandada Ehl-i beyt söylemleri (s.81-84), daha sonra Horasan'daki propagandada "er-Rızâ min Âl-i Muhammed" sloganı (s.84-92) incelenmiştir. Özellikle bu slogan hakkında verilen detaylı bilgiler ve yazarın yorumlarının önemli olduğu kanaatindeyiz. I. Bölüm'de son olarak Abbâsî ihtilalinin başarıya ulaşması ve Ehl-i beyt nesli açısından bunun anlamı (s.92-99) ele alınmıştır. Yazar bu konunun sonunda (s.99) Abbâsîler'in işbaşına gelmelerinin Ehl-i beyt açısından bir başarı olarak görülemeyeceğini, Ehl-i beyt'in Abbâsîler döneminde Emevîler döneminde karşılaşılan uygulamaların bir benzerine hatta daha şiddetlilerine maruz kaldıklarını ifade etmektedir.

Eserin II. Bölümü (s.101-228) "*İlk Dönem Abbâsî Halifeleri İle Ehl-i beyt Arasındaki İlişkiler*" ismini taşımakta ve toplam dokuz ana başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde Abbâsîler'in ilk yüzyılı içerisinde işbaşına gelen Abbâsî halifelerinin amcaoğulları olan Ehl-i beyt nesline karşı izledikleri politikalar ve bunun sonucu ortaya çıkan Ehl-i beyt nesli hareketleri incelenmiştir. Metod olarak önce kısaca o halife ve faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş, daha sonra Ehl-i beyt nesliyle ilişkileri ve varsa o dönemde ortaya çıkan isyanlar ele alınmıştır. Sırasıyla Ebu'l-Abbâs Abdullah es-Seffah (s.103-112), Ebû Ca'fer el-Mansûr (s.112-154), Mehdî (s.154-

160), Hâdî (s.160-171), Hârûn Reşîd (s.171-185), Emîn (s.185-187), Me'mûn (s.187-220), Mu'tasım (s.220-227) ve Vâsık (s.227-228) dönemleri bu şekilde incelenmiştir. Burada özellikle ilk iki halife olan es-Seffâh ve Ebû Ca'fer el-Mansûr'un konuşma ve yazışmalarına vurgu yapılarak İslam toplumunda oluşan psiko-sosyal zeminden istifadeye matuf olarak Ehl-i beyt imajlı söylemlerin nasıl kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Ehl-i beyt nesliyle Abbasoğulları arasındaki olumsuz ilişkilerin çatışmaya ve kanlı mücadeleye dönüştüğü ilk büyük olay Muhammed Nefsüzzekiye isyanı olmuştur. Bundan sonraki süreçte kimi zaman oldukça yoğun, kimi zaman da daha az olmak üzere tüm ilk Abbâsî halifeleri döneminde Ehl-i beyt nesli isyanları sürmüştür. İlk iki Abbâsî halifesinin dışında özellikle Me'mûn dönemi bu tip isyanların çokça yaşandığı devirlerden birisi olmuştur.

III. ve son bölümde "*Abbâsîler'in Ehl-i beyt Siyasetinin Yansımaları*" (s.231-280) konusu iki ana başlık altında incelenmiştir. İlk olarak Abbâsî halifelerinin Ehl-i beyt siyasetinin toplumsal etkileri (s.231-257) ele alınarak Ehl-i beyt'e meyleden devlet adamları; Ebû Seleme el-Hallâl (s.233-243), Yâ'kûb b. Dâvûd (s.243-248), Bermekîler (s.248-252) ve Fadl b. Sehl (s.252-257) başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu kişilerin çeşitli üst düzey makamlarda olmaları sebebiyle Ehl-i beyt nesline karşı iyi muamelede bulunmaları ve onlara meyletmeleri sebebiyle canlarından olduklarına dikkat çekilmiştir. Yine, "*Ehl-i beyt Nesline Karşı Valiler*" (s.257-263) başlığı altında toplam altı vali örnek olarak verilmiş, bunların Ehl-i beyt nesline karşı olumlu ya da olumsuz tavırları kısaca ele alınmıştır. Bundan sonra bu bölümün ikinci ana konusu olan Ehl-i beyt siyasetinin ilmî ve edebî alana yansımaları (s.263-279) incelenmiştir. Ehl-i beyt siyasetinin ilmî alana yansımaları İmam Ebû Hanîfe (s.266-270) ve İmam Mâlik (s.270-272) örnekleriyle açıklanmıştır. Sözkonusu âlimler maddi ve manevi yönden Ehl-i beyt neslinin hareketlerine destek vererek Abbâsî idaresini tenkit etmişlerdir. Ehl-i beyt siyasetinin edebî alana yansımaları (s.272-279), bu hareketi hicveden (Ebû Dülâme, Mervân b. Ebî Hafsa ve Selm el-Hâsîr) ve destek veren şairler (Seyyid Himyerî, Mansûr en-Nemerî ve Di'bil b. Ali el-Huzâî) ayrı ayrı incelenmiştir. Eser *Sonuç* (s.281-284), toplam 20 şema (s.285-305), *Bibliyografya* (s.307-314) ve *Dizin* (s.315-320) ile son bulmaktadır.

Sonuç olarak Ehl-i beyt, İslâm tarihi boyunca tabiatı gereği spesifik, hakkında farklı yaklaşımlar ve yorumlar yapılan bir konudur. "*Ehl-i beyt Kavramsal Boyut*", "*Siyasallaşma Sürecinde Ehl-i beyt*" ve "*Hilafet Mücadelesinde Ehl-i beyt*" adlı her üç kitapta yazar, plan ve muhteva açısından incelenmesi gereken konuların tespitinde uygun tercihlerde bulunmuştur. Ehl-i beyt kavramının ne olduğu, bu kavramın geçirdiği süreçler, zamanla giydirilen anlamların detaylı bir şekilde ortaya konması açısından konuyla ilgili ayrıntılı bir kavram analizinin yapılması uygun olmuştur. Farklı konularda yeri geldikçe Ehl-i sünnet ve Şîa'nın Ehl-i beyt'le ilgili değişik görüş ve yorumların verilmesi okuyucuya karşılaştırma yapma fırsatını vermiştir. Ehl-i beyt konusuyla ilgili incelenmesi gereken temel kaynakların yanısıra yurt içi ve yurt dışındaki birçok çağdaş araştırmaya ulaşılması farklı bakış açılarının tespiti bakımından faydalı olmuştur.

Yazar tarafından bazı tartışmalı konular detaylı bir şekilde incelenmiş, konunun daha iyi kavranmasına yardımcı olacak önemli değerlendirmelerde bulunulmuştur. Her üç kitap, ülkemizde Ehl-i beyt konusunu bu şekilde detaylı bir şekilde inceleyen akademik ilk çalışmalardan birisi olması açısından önem taşımaktadır. "*Hilafet Mücadelesinde Ehl-i beyt Nesli*" adlı kitabın sonuna konulan ve büyük emek mahsulü olarak görülen 20 adet şema konunun daha iyi anlaşılması açısından dikkat çekicidir.

Hakkında birçok farklı görüş ve yorum bulunan, farklı fırkalar ve gruplarca değişik yönleriyle değerlendirilen, yansımaları günümüze kadar uzanan Ehl-i beyt'le

ilgili yazar tarafından öne sürülen yorumların tartışılabilirliği açıktır. Üç kitaptaki ifadeler ve üslup genel olarak uygun olmakla birlikte bazı ifadeler yeniden gözden geçirilebilir. Kitapların baskı kalitesi ve kapak düzenleri iyi olmasına rağmen gözden kaçan bazı hususların bulunduğu görülmektedir.